

СУБ'ЄКТНІСТЬ В ЕМФАТИЧНИХ ІНТОНАЦІЙНО-СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЯХ

Розглядаються інтонаційно-синтаксичні конструкції, які вносять певні модифікації в синтаксичну організацію французького речення та спричиняють емпатичне виділення суб'єкта.

Ключові слова: речення, суб'єкт, суб'єктність, емпатизація.

Розгляд питання антропоорієнтованості французького речення буде неповним без звернення до його інформативного боку. Як відомо, у простому канонічному реченні французької мови перший його елемент є семантичним суб'єктом, який у синтаксичному плані оформлюється позицією підмета. Людська думка спрямована від відомого до невідомого, тому при нормальному порядку слів перший член речення утворює тему, а наступний – рему. Отже, у простому двоскладному реченні французької мови тема і рема зазвичай збігаються із синтаксичними головними членами. Відповідно, такий порядок конструктивних елементів речення відображає актуальне членування речення. У контексті розгляду розгортання інформаційної перспективи важливо з'ясувати питання емпатизації та акцентування.

На думку багатьох учених, емпатизація конструкцій у плані вираження проявляється у певній інтонації, пов'язаній із переміщенням логічного наголосу, а у плані змісту – у зміні співвідношення їх із ситуацією. При емпатизації речення порушується його структурно-семантична організація, що призводить до синтаксичної перебудови речення (див. праці: Т.М.Ніколаєва, О.Н.Селіверстова, І.І.Сущинський, У.Чейф). У французькій мові спостерігаємо наявність інтонаційно-синтаксичних видільних засобів, які широко використовуються в усному мовленні, що пояснюється прямим співвідношенням із ситуацією мовлення і пошуком способів експресивного виділення. Використання інтонаційно-синтаксичних конструкцій у французькій мові пояснюється стягненням синтаксичних груп у реченні. Тому для того, щоб виділити певний елемент французького речення, потрібно вдатися до синтаксичної реорганізації, яка супроводжується модифікаціями в розподілі елементів на тему і рему.

Інтонаційно-синтаксичні засоби виділення елементів речення досить добре вивчені на матеріалі французької мови, щоправда, їх інвентарний список у різних авторів неоднаковий (див.: [8; 9; 11]). Щодо питання смислового виділення суб'єкта, який є предметом нашого дослідження, то французька мова виділяє такі інтонаційно-синтаксичні засоби: презентативні конструкції, видільні конструкції, сегментуючі конструкції.

1. Презентативні конструкції (*tours présentatifs*) *c'est ... qui, c'est ... que*. Наприклад: *C'est vous, monsieur, qui vous êtes déprécié* [16, с. 53]. *Ce fut l'instituteur qui parla le premier* [14, с. 18].

Ці конструкції вводять або новий член речення з комунікативним завданням реми, або ціле речення з новою інформацією. Структурний елемент речення відокремлюється і виноситься на початок речення за допомогою презентативного звороту *c'est* і відносного займенника *qui*. На думку В.Г.Гака, *c'est qui (que)* є складовою морфемою емпатизації. Завдяки презентативу *c'est* одієслівлює недієслівний елемент, тоді як *qui (que)* субстантивує дієслівну частину. Таким чином, тема набуває субстантивної форми, а рема – дієслівної, і встановлюється паралелізм між логіко-комунікативною і граматичною структурою висловлювання [2, с. 163]. Інтонація в таких реченнях, як зазначають французькі автори, прогресивно піднімається до відносного займенника, а потім спадає. Елемент, який виокремлюється за допомогою звороту *c'est qui (que)* називається *фокусом* [10, с. 431], тому вживання цієї конструкції можна вважати способом фокусування уваги на одному зі структурних елементів. Нас наразі цікавить наголошення на суб'єкті, який завдяки презентативній конструкції перетворюється в наголошену рему.

До презентативних конструкцій відносимо також конструкції типу *c'est que, ce que, il y a ... qui, voilà ... qui, et ... qui* та інші, за допомогою яких може виділятися суб'єкт. Наприклад: *C'est qu'avec elle il faut s'attendre à tout* [13, с. 24]. *Il y a un soldat qui est venu* [12, с. 48]. *Lui qui, jadis considérait la vertu de Gigi comme le plus pur joyou du patrimoine familial, ne fut nullement affecté en apprenant qu'elle l'avait perdu dans les bras du quinquagénaire sud-américain* [16, с. 43-44].

2. Видільні конструкції (*constructions isolantes*): *quant à..., pour..., en ce qui concerne..., pour ce qui est de...* Вживаючись на початку речення, вони вводять нову тему висловлення, яка протиставляється темі, яка фігурувала в попередньому контексті. Наприклад: *Quant à moi, je suis fatigué* [15, с. 65]. *Quant au chauffeur, il ne dit rien* [15, с.102].

Як засоби розриву, ці відокремлені елемента підкреслюють дислокацію і позначають тематичний розрив у слідуванні повідомлення. На думку В.Г.Гака, їх функція близька до препозитивного сегмента в розчленованих реченнях, але за допомогою цих видільних конструкцій даний елемент більш яскраво протиставляється усім можливим

іншим [2, с. 164]. Тому хоча для цих видільних конструкцій характерні різні смислові і стилістичні відтінки, їх об'єднує те, що вони чітко виділяють тему, відокремлюючи її від основного висловлення.

3. Сегментуючі конструкції. Одним з ефективних засобів виділення членів речення, в тому числі й суб'єкта, є сегментація речення (див.: [1; 3; 4; 5; 7]). Суть сегментації полягає у винесенні одного з елементів речення на початок або в кінець речення. Тобто, з точки зору референційного статусу, виділений сегмент повинен вміщувати іменник чи іменну групу, які відсилають до об'єкта чи групи об'єктів, що знаходяться у «поточній свідомості» учасників комунікації [6].

Сегментацію у французькій мові нерідко відносять до засобів зміни інформативної структури висловлення. Проте ми приєднуємось до думки А.Н.Тарасової [4, с. 50], яка в сегментації бачить насамперед засіб емоційного виділення певного елемента думки. Винесення того чи іншого елемента в сегмент викликане не тільки контекстом чи ситуацією, а й умовами додаткового виділення, додаткового роз'яснення, повторення, обмеження предмета думки в умовах багатокомпонентності. Іноді елемент, структурований у сегмент, вміщує відтінок порівняння, контрасту, протиставлення попередньому чи наступному предметові думки. Наприклад: ... *Elle rapetissait sans cesse, alors que je n'en finissait pas, moi, de grandir* [13, с. 20].

Дуже часто сегментований член речення може відсилати до самих учасників комунікативного акту, часового моменту, для якого він служить точкою відліку. Наприклад: *Tu y crois, toi, à son histoire d'accident?* [16, с. 67].

Щодо позиційного розташування сегмента і його відношення до цілої структури речення, то він може знаходитись у початковій позиції (антиципація) або в постпозиції (реприза). Наприклад: *Moi, je la regardais, puis je regardais le Ligori en train d'afflûter le poignard sur la pierre à aiguiser* [13, с. 88]. *Ils sont en fleurs, les morts, et ils font signe dans l'attente du grand jour* [13, с. 25].

Відокремлений член речення або повторюється пізніше, як у випадку репризи, або вводиться, як у випадку антиципації, особовим чи вказівним займенником. Тобто процес сегментації супроводжується функціональним подвоєнням.

Вказівний займенник *ce* також може вживатись у репризі чи антиципації при дієслові *être*. Наприклад: *Elle comprenait qu'un enfant, c'est précieux et fragile* [15, с. 33].

Таке вживання характерне для підмета з неозначеним артиклем. Особовий займенник індивідуалізує референт, тоді як вживання вказівних займенників узагальнює референт [10].

Цікавий той факт, що у сегментованих конструкціях відбувається певний тип суб'єктивації, тобто в сегментовану позицію може виноситись наголошений суб'єктний займенник, який функціонально мав би вводити підмет-істоту, що є суб'єктом даного речення. Але насправді він співвідноситься з прямим або непрямим додатком. Наприклад: *Moi, il me reste un souvenir cuisant de ces festivités champêtres* [13, с. 99]. *Nous, la curiosité nous demangeait* [13, с. 95].

Змінюваність сегмента і в репризі, і в антиципації займенником показує, що він для мовця виступає психологічно важливим елементом висловлення, оскільки займенник може вказувати тільки на те, що вже відомо з контексту чи з ситуації. Навіть при антиципації, коли займенник передують прямому позначенню субстанції, він показує, що мовець виходить із того, що ця субстанція відома співрозмовнику, у зв'язку з чим виникає емоційно-оцінний ефект, який підкріплюється вказівними займенниками (*ce, celui-là*). Сегмент є темою висловлення, що підкріплюється його зв'язком із попередніми висловленнями [1, с. 55]. Той факт, що сама тема виражається двічі – один раз самостійно, а другий раз за допомогою займенникового дублера при дієслові-присудкові – вже свідчить про її суб'єктну маркованість.

Таким чином, реприза і антиципація служать для підкреслення елемента з комунікативним завданням теми. Тема в позиції сегмента отримує наголос, який контрастно виділяє її [10, с. 425]. Сегмент відокремлюється від решти речення паузою, яка на письмі передається комою. Якщо в початковій сегментованій позиції знаходиться група підмета, то тут зміни обмежуються інтонаційним наголошенням. Інтонаційна крива піднімається від паузи, а потім спадає. Потрібно зауважити, що реприза підмета елементом займенникового характеру передає експресивність висловлення. Без використання репризи підмет втрачає свою експресивність. Наголошений займенник підсилює двочленність речення і містить відтінок протиставлення іншим особам.

У випадку антиципації займенник передують всій іменній групі підмета і ніби оголошує решту групи, сприяючи виділенню підмета. Оскільки займенник потребує іменної групи, щоб виконати свою референційну функцію, він надає іменній групі, яка йде за ним, певної ваги (див.: [10, с. 427]).

Зрозуміло, що будь-яке структурно-смислове порушення зв'язку синтаксичних груп приводить до виділення як відокремленого члена речення, так і членів, розташованих поруч. Тому основним призначенням сегментованих речень В.Г.Гак [2, с. 162] вважає предикативне протиставлення

теми і реми, при якому виділяються одночасно і тема, і рема стосовно один одного, а нерідко стосовно інших субстанцій і дій, відображених у комунікативному повідомленні.

Отже, одним з ефективних способів вираження суб'єктності французького речення є використання емпатичних інтонаційно-синтаксичних конструкцій, які спричиняють синтаксичну реорганізацію речення та вносять певні модифікації в комунікативно-семантичний розподіл елементів. Так, при використанні презентативних зворотів для виділення суб'єкта виділений елемент стає ремою висловлення. Тут спостерігається своєрідне наголошення теми. У сегментованих реченнях сегмент є темою висловлення, і саме функціональне подвоєння теми елементом займенникового характеру сприяє виділенню цього смислового ядра речення. І у першому, і у другому випадках маємо справу з емпатичним виділенням суб'єкта, яке особливо характерне для усного дискурсу французької мови, який у пошуку способів передачі мовної експресії використовує різні інтонаційно-синтаксичні конструкції.

Література

1. Гак В.Г. Коммуникативные трансформации и системность средств логического выделения во французском языке / В.Г.Гак // Филологические науки. – 1975. – №5. – С. 54-55.
2. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис / В.Г.Гак. – М.: Высшая школа, 1981. – 208 с.
3. Реферовская Е.А. Структура сегментированного предложения / Е.А.Реферовская // Структура предложения и словосочетания в индоевропейских языках. – Л.: Наука, 1979. – С. 88-100.
4. Тарасова А.Н. Сегментированные высказывания в современном французском языке / А.Н.Тарасова // Филологические науки. – 1993. – №2. – С. 45-53.
5. Bossong G. Séquence et visée. L'expression positionnelle du thème et du rhème en français parlé / G.Bossong // Folia linguistica. – 1981. T. XV. – №3/4. – P. 237-252.
6. Chafe W. Language and consciousness / W.Chafe // Language. – 1974. – V. 50. – P. 11-33.
7. Approche des constructions à détachement : inventaire / B.Fradin // Revue romane. – 1990. – № 25 (1). – P. 3-34.
8. Grammaire Larousse du français contemporain / J.-Cl. Chevalier, C.Blanche-Benveniste, M.Arrivé, J.Peytard. – P. : Librairie Larousse, 1964. – 495 p.
9. Muller-Hauser M.L. La mise en relief d'une idée en français moderne / M.L.Muller-Hauser. – Genève-Zürich : Droz. Erlenbach ; Rentsch, 1943. – 291 p.
10. Riegel M. Grammaire méthodique du français / M.Riegel, J.-Ch.Pellat, R.Rioul. – P.: Presse Universitaire de France, 1994. – 646 p.
11. Wartburg W. von. Précis de syntaxe du français contemporain / W. von Wartburg, P.Zumthor. – Berne: Edition A.Francke S.A., 1958. – 400 p.
12. Bonte M. Les sables de la Loire / M.Bonte. – Sarreguemines: Edition Pierron, 1991. – 201p.
13. Cardinal M. La clef sur la porte / M.Cardinal. – P.: Grasset, 1979. – 222 p.
14. Clavel B. Le voyage du père / B.Clavel. – P. : Edition Robert Laffont, 1978. – 184 p.
15. Levy M. Où es-tu ? / M.Levy. – P. : Edition Robert Laffont, 2001. – 269 p.
16. Troyat H. Carnet vert / H.Troyat // Le geste d'Eve. – P. : Ernest Flammarion, 1964. – P. 23-58.

Intonation syntactic constructions are viewed in the article, these constructions cause certain modifications in the syntactic organization of French sentence and initiate emphatic prominence of the subject.

Key-words: sentence, subject, subjectness, emphatization.

Рассматриваются интонационно-синтаксические конструкции, которые вносят определенные модификации в синтаксическую организацию французского предложения, что приводит к эмпатическому выделению субъекта предложения.

Ключевые слова: предложение, субъект, субъектность, эмпатизация.